

*In da bi molil spet, ne sili sina.
Kar je bilo, tega ne bo nazaj.
Ti si opora in uteha mi edina,
edini neizrekljivi mi sijaj.*

*Zatorej solz nikar več ne prelivaj,
preženi skrb in zame se ne boji!
Nikar se v staro suknjo ne ovijaj,
na cesti taka rajši več ne stoj.*

MASKA

PLINSKA. — JUŠ KOZAK

Imel sem čudne sanje. Znašel sem se v stanovanju, kjer sem živel v študentovskih letih. Čudna, žolta luč je padala od nekod na hodnik in ostre so bile sence železne ograje na opečnih tleh. Nikjer ni bilo živega človeka. Vendar me je nekaj vabilo tja v temo, k stopnicam, ki so bile tudi takrat vedno temačne, da se je moral človek še podnevi oprijemati zidu. Na koncu hodnika se je skozi kuhinjsko okno prikazal ženski obraz. Pegasto dekle se je smejalo. V sanjah sem se je spomnil, kako je vedno oprezala na hodnik, pela kvantarske, dokler ni zanosila s prvim pekom spodaj v pekarni, ki je v zatohli, mračni izbi vse dneve prespal ali preležal na postelji. Imel je vzhajan trebuh, da so bile hlače nad njim vedno odpete, in kadar ni spal, se je zabaval s tem, da je s copato mečkal ščurke, ki so lezli po posteljni stranici. Še v sanjah sem se vsega spominjal. Naenkrat mi je zmanjkalo stopnic, le ozka deska je bila položena do drugega hodnika. Pretikal sem se kakor brljav človek, ki vidi komaj ped pred seboj. Imel sem občutek, da hodim včasih po zraku, deske ni bilo ne konca ne kraja. Nenadno sem zdrknil. In ne da bi čutil padec, sem stal pred košarami sveže pečenih žemelj. (Bilo je še kakor tedaj, ko jih je teta kupovala zjutraj za zajtrk in je zimski dan padla z vrha stopnic v prodajalno. Močili smo jo in ji izpirali veliko rano na čelu.) Iz pekarni sem se zopet dvignil in obstal na koncu čisto neznan, široke obokane veže, ki je bila vsa zastavljena z vrečami in mlinskimi kamni. Plezal sem po vrečah in kamnih, poskušal odkriti izhod, a vse zaman. Begal sem kakor v kletki, dušilo me je že, ko sem se nazadnje po visoko naloženih vrečah preril skozi majhno odprtino na prosto. Nekdanje hiše ni bilo več. Stal sem na ozki polici ob visoki, na pol podrti steni, od koder nisem mogel nikamor več. Pod mano je zeval globok prepad. Takrat me je neznan sila prestavila na široko polje pred ploskim hribom. Ljudje so begali

sem in tja, oranžasta luč je razsvetljevala zemljo od zapada, vsa tla so bila žolta, trave kakor od suše požgane in groza je ležala nad svetom. Nekaj časa sem begal in blodil za drugimi, se znojil, ne da bi vedel, kaj se prav za prav godi. Potem sem se zavedel. Voja se je bila vnela, sovražni bataljoni že prihajajo. Nobenega dvoma, vsak hip se prične klanje. Matere so vlačile otroke za roko, nekateri so se bili v gneči že izgubili in so vekali. Nisem jih videl skrivnostnih jezdecev, ki so topotali skozi oranžasto luč, videl sem le kako mandrajo otroke in ljudi. V daljavi sem ugledal velikanske apokaliptične stroje, ki so gomazeli po ravnini. V zavesti, da bo vsa zemlja, kjer živim, pogažena in popaljena, sem v blaznem strahu poskušal zaustaviti, kar se je godilo, in se ves znojen prepričeval, da bo vsak hip nekdo dal znamenje, in vse sovražnosti tako zemlje kakor ljudi bodo izginile kakor mavrica, ki se je v velikanskem loku vzpela od vzhoda do zahoda. Stal sem sredi begajočih množic in se z vsem naporom trudil, da bi stlačil tri knjige, od katerih se za ves svet nisem hotel ločiti, v nahrbtnik. Pri tem so se mi vsipale iz nahrbtnika najnujnejše stvari, milo za britje, čopič, aparat, cigarete, ki sem jih brezuspešno pobiral. V prsih me je stiskala bojazen, kako bom brez tega živel. Splošna gneča me je nekam zavlekla, valil sem se z ljudmi brez misli in zavesti. Ko sem se zopet zavedel, sem vlekel po ozkem strmem klancu sani v globokem snegu. Na saneh sem vozil Zoro, ki me je iz sani — ne vem kako — objemala okrog vratu. Oba sva si želela, da bi bila čimprej na vrhu in daleč stran od ljudi. Vsa prejšnja groza je minila, le strast je gorela v prsih. Obstala sva na vrhu, globoko pod nama so se videle hišice, do slamnatih streh zasnežene. Obšel me je občutek neizmerne sreče. Pred seboj sem zagledal Zoro, ki je razpela svoj plašč in mi sredi snega razgalila prsi. Čutil sem hlad okoli sebe, mislil sem v snu na to, da Zoro zebe na snegu, a ona se je smehljala in čakala, kdaj jo bom poljubil na grudi. Prešinila me je razkošna strast, pokleknil sem v sneg pred belimi prsmi, na katere je posijalo sonce. Preden sem se sklonil, so pričeli prihajati ljudje mimo naju, Zora se je še smehljala, kakor da jih ne vidi. Obšla me je srdita žalost. Zavil sem jo v plašč in jo posadil na sani. Prižela se mi je z licem na prsi in mi šepetala, da naj jo popeljem tja do koč, kjer bova v samoti uživala najino srečo. Nenadno ni bilo več snega na pobočju pod nama, zemlja je bila ilovnata. Zaskrbelo me je, kako se bova po ilovici spustila do koč. Sanjska podoba se je trenutno izpremenila. Ne koč, ne ljudi, ne snega ni več. Lokomotiva puha za odhod. Skočiti hočem v voz, v katerem se vozi Zora. Sedaj ni več prejšnja na saneh; temnosiva obleka se ji tesno prilega, okoli las si je spela moder pajčolan. V kupeju drugega razreda se je zleknila na blazine, zastrla je luč in me pričakuje. Kolo se pod vozom že vrti, dvignem se na stopnice, a se domislím, da sem v garderobi pozabil kovčeg. Bežim ponj, zadevam se ob nosače in ljudi, z obema rokama si pomagam skozi gnečo do garderobe. Kričim, da naj ustavijo vlak, in gledam z obupom velika kolesa, kako se

premikajo. Zdaj jo izgubim — mi nabija v sencih — ko planem pred okno garderobe in ponujam listek za kovčeg. Uradnik z rdečimi našivi na rokavih se počasi okrene in se prične z nekom zadaj razgovarjati. Strašna jeza me popade, kolikor morem, mu kričim, da vlak že odhaja, da ga ne smem zamuditi, on, kakor da me ne čuje. Poslušam, kolesa bobne, sprevodnik mi daje znamenje, zame drži še vrata odprta, a uradnik se brezbrizno razgovarja in razgovarja. Vlak je odšel, povsod je tema, le majhna svetilka brli v postajski restavraciji, kjer sedim in čakam drugega vlaka, da bi se odpeljal za njo. Morda jo dosežem? A v srcu je malo upanja in pusto, strašno pusto je pri duši, kakor da je vse na svetu in v meni usahnilo. Le majhna svetilka brli v temi, ki niti ni tema, da bi ne videl več samega sebe.

Ko sem se prebudil in si pomel oči, sem se oziral nazaj v čudne sanje, iz katerih se mi je blestelo dvoje belih grudi z rožnatimi vršički. Morda so te malenkostne ovire, ki se nam v sanjah nastavljajo v najusodnejših trenutkih, veren odraz naše življenjske bede?

Kdo ve — znanstveniki so že poskusili pronikniti v skrivnost — koliko časa trajajo sanje, v katerih se cele zgodbe razvijejo po svojih čudnih zakonih. Morda trajajo sekunde, morda zadostuje minuta, da poteče življenjska zgodba, ki pogosto po svoji lepoti ali grozi presega resničnost. Kolikokrat se vračajo iste snovi, isti obrazi, včasih čez leta, in nenadno se zjutraj domisliš, da si prav to in prav tako že nekoč sanjal. Nekaj je bilo na tem, če smo si otroci pred spanjem pokrivali glavo z odejo, da bi se nam kaj lepega sanjalo. Otrok si zmeraj želi v bajne dežele in človek v deželo bajne resnice. Kakšen bi bil svet, če bi bil sestavljen iz tisočeri in milijonskih sanj, ki se v eni sami noči ljudem sanjajo? Morda bi bil potem svet podoba drugega sveta kje na drugem planetu. Posega resnična stvarnost v naše sanje? Nedvomno odseva v njih. Sproži jih včasih kar živi globoko v človeku, včasih jih spočne življenje, ki nas premetava.

Ljubezen in smrt sta kakor v življenju tako tudi v sanjah najgloblja vodnjaka človeške sreče in muk. Prva se kakor Afrodita vedno v novi podobi dviguje iz morskih pen, druga se prikazuje s strašno resnico, jačjo od življenjske.

V fantastičnih podobah se mi v sanjah prikazuje žena, po kateri vse v meni koprni. Tako jo je Rembrandt slikal kot Danajo in je naglušni Goya v samotnem gradu ljubil svojo Mayo. Eros, stvaritelj, me slepi s svojimi fantastičnimi podobami.

Sanje o smrti in človeški grozi, ki jo nosimo v prsih, so naš Inferno.

V sanjah so me obdale neizmerno visoke stene, prevlečene s črnim blagom in rdečimi progami. Tesnoba me plaši, ko stojim sredi ozke celice in se ne morem domisliti kje. Zavest me prepričuje, da sem se izgubil nekje v veliki palači in zašel v to celico. Občutek je vedno jasnejši. Saj še ni dolgo, ko sem videl pred vrati dva livrirana lakaja. V sanjah se mučim, kje na svetu je ta

palača. Ne drznem se ozreti, ne premakniti, čutim, da se bo nekaj usodnega zgodilo. Venomer se mi zdi, da se stene še višajo in dvigujejo strop. Iztrgan sem iz sveta. Nenadno zagledam pred sabo nekakšen oltar, s črnim pregrnjen, sveče razsvetle prostor z rdečim plamenom. Za oltarjem sedi nekdo, ki me izprašuje.

— Zakaj ste me zaprli? — kričim. Gledam prsteno obličje, ki skoraj nima potez, a je videti strašno neizprosno. Ima kožo in meso, a vse prosojno, da se vidiyo zobje v čeljustih. In zobje se smejejo komaj vidno, porogljivo. Čelo ima visoko, za naočniki se odpirajo votle oči. Vse vidiyo in vendar ne gledajo vame. Neznanec se niti ne zmeni, ko kričim na vse grlo in vprašujem, zakaj so me zaprli. Izprašuje me brez glasu, vprašanja in odgovore slišim le v sebi.

»Nisi se uklonil, ko smo zahtevali od tebe pokorščino?«

Čutim onemoglo jezo in vendar odgovarjam še mirno. »Ne morem biti pokoren, če mi jemljete svobodo srca in uma.«

Kakor da so se zobje v čeljustih zopet posmehnil. »Svobode ni in je nikoli ne bo. Le pokorščina je in bo večna.«

Čutim resnico zaslišane besede in davi me strah pred njo. Ne govorim, le jecljam. »Saj si je tudi Krist vzel svobodo, ko se je uprl farizejem in stari postavi, da je lahko povedal resnico.«

Neznanec se zopet porogljivo nasmehne. »Zadnja resnica je povedana, poslej ni nobene svobode več. Le ena je ideja, vera jo straži.«

Čutim, kako mi pojema dih v onemoglem srdu. Zopet poskušam kričati. »Človek je dobil svobodo, da bi se upiral krivici in se boril za resnico. To je človeška dolžnost.«

S suhim glasom mi odgovarja: »Norci so si razbijali glave za te sanje, ki so za vselej minile. Človeštvo ne potrebuje svobode, potrebno je le pokorščine. Posmehuje se vam in zdrobilo vas bo, ker ga zavajate.«

»Ne bo smel človek več misliti, iz sebe peti in ustvarjati?«

»Nikoli«, odgovarja določno glas v meni, »nikoli! Le eden je, ki ga opevajo vsi milijoni.«

Zbolelo me je, kakor da mi je nekdo v glavi nekaj nasilno zatrl. Še v sanjah čutim mrtvoudnost.

Zgrozi me lastna usoda, pretresa me zaradi človeka in že čujem glas neizprosne, ki sedi pred mano. »Človeku smo v znamenju človeštva vzeli svobodo in prisegel nam je pokorščino.« Suh smeh se za trenutek oglasi v celici.

»In kar ste mu obljubili«, rjovem vanj, »da bo sebi ustvarjal resnico in srečo. Da so minili časi, ko ga je vsak, kdor ga je hotel, v spone koval, zapiral, trpinčil in si izmišljal vse muke, da ga je prisilil na kolena?«

»Kdor bo idejo poveličeval, mu je vse dovoljeno«, odgovarja grobni glas.

»Ne morem poveličevati, čeprav vem, da je začetek začetkov.«

»Potem boš umrl. Tvoje življenje ni vredno več piškavega oreha.« Neznani je pritisnil na gumb, za hip so se razdelila vrata in vstopil je človek, ki sem ga moral že nekje videti. Kje? Nisem utegnil premišljevati. Prevzela me je togota, s katero me je navdal novi obraz. Tako značilne so bile te poteze, nič kolikokrat sem jih že videl. Bil je obraz vsemogočnega človeka, ki mu je dana oblast nad življenjem ljudi. Živ stroj, ki se ne izprašuje po pravici in krivici, povelja izvršuje kakor slamoreznica.

Preden sem se opomogel, me je krvnik nevidno postavil pred jamo, ki je imela dno pokrito s ponjavo. Sklonil se je in jo dvignil. Pred mano so se pokazale v dolgi vrsti noge, voščene in modrikasto podplute. Glas mi je zastal, na čelu in na rokah sem začutil ledene znojne kaplje, zaslutil sem smrt čisto v bližini. Vedel sem, da ni izhoda, da ji ne morem nikamor ubežati, vsak hip se izvrši sodba nad mano. Hotel sem kričati, a zaman je bil vsak napor, kakor da imam okrog vratu zadrženo vrv.

V tistem hipu, ko sem domneval, da bo po meni, so izginile črne stene, v sanjah sem se prestavil pred prijazno krčmo, nisem mogel uganiti, ali sedim v ozki rimski ulici ali na bulvarju v Parizu. Zdelo se mi je, da pijem dobro vino in občutim veliko ugodje nad svetom. Ljudje so hodili mimo, se veselili in živahno govorili. Z menoj je sedel vljuden gospod, ki je malo pil in je le od časa do časa srknil kapljico. V sanjah sem premišljal, na koga me spominja njegov obraz. Tujec je bil podoben sedanjemu papežu, dasi sem celo v sanjah vedel, da ni. Velike oči so se upirale vame in s toplim, skoro šepetajočim glasom je izpregovoril zdaj in zdaj kako besedo. Po silnih mukah, ki sem jih malo prej prestal, mi je odleglo, da bi se kar razgovarjal.

»Naša svoboda je le resnici namenjena« — sem hitel.

»Ne razlikujete med idejo in surovo silo življenja. Oblasti se mora vse pokoriti«, je dejal nekam prijateljski s finim glasom.

Postal sem zaupljiv. »Ideja mora prinašati ljudem svobodo, dajati jim mora veselje in voljo do ustvarjanja. Slišite, vedno sem pričakoval, da bo nova svoboda zasijala človeštvu.«

»To svobodo bi morali v sebi nositi.«

Z lahnim nasmeškom mi je položil dlan na roko, bila je mrzla kakor led. »Tudi vi bi radi ideji služili?«

»Veliki ideji človeške svobode in ljubezni.«

»Ne razumete, vidim, da ne razumete. Kdor hoče ideji služiti, ne sme govoriti o svobodi. Zadnjemu hlapcu ideje se mora pokoriti, ker je ideja zadnja mogoča svoboda.«

»In kdo mi je porok za vašo idejo?«

»Nočete razumeti, prijatelj. Mi sami smo poroki. Ideja je vendar le sredstvo in mi jo izpreminjamo.

»In vse te morije in uboji?« sem v strahu izpraševal.

»Ideja je le tedaj močna, če ubija.«

Zdrznil sem se in zdelo se mi je, da so vse hiše, na katere je poprej solnce sijalo, postale sive in puste, ljudje so se premikali kakor stroji, veselje je zginilo iz sveta.

»Nikoli ne boste razumeli«, je dejal čudni človek skoraj žalostno. »Čisto preprosta je resnica. Oblast, ki ustvarja ljudsko srečo, ne trpi upornega duha. Sicer pa je človek v svojih največjih delih od pamtiveka slavil oblast nad seboj. A ne bojte se, ne boste umrli, samo službo izgubite. Danes ljudi izstradamo.«

»Kdor se upira okoreli človeški oblasti, poganja življenje naprej«, mu ugovarjam ves razgret.

»Prav. A prej mora postati žrtev.«

Lahna tolažba se mi je od nekod nasmehnila. Bal sem se jo izreči. A že me je sosed mehko prijel za roko in zmigal z glavo. »Vem kaj mislite. Da imate prijatelje, ki vam bodo stali ob strani.« Začudil sem se, kako je uganil skrito misel. »Pustite to«, je dejal in zamahnil z roko. Ne vem kaj je storil, ali je čaral ali kaj. Po cesti niso hodili več ljudje, temveč so se vrstili znan-ci. Ledeno so me gledali, nekateri so se umaknili na drugo stran, na tro-toar, drugim se je silno mudilo. Po vseh obrazih sem spoznal, da se me odrekajo in me taje. Prisegli so pokorščino. Kakor bi se mi strup razlival po telesu, tako smrtno samoto sem občutil.

Iz dalje sem čul njegov glas. »Kako, da še niste vedeli.«

Zopet je izginila krčma, ni bilo več ljudi in ceste, ni me davil strah pred lakoto, pollaščal se me je obup zaradi resnice. Tisti hip sem se znašel zopet v celici, kjer sem ves v znoju zagledal človeka, kateremu so se zobje videli v čeljustih. Sedaj sem vedel vse, kaj se bo zgodilo. Nič več nisem pričakoval, se branil ali kričal. V neznanskem obupu sem pričel padati skozi temo, nekaj časa sem se upiral, pa sem zaman otepal v prazno. Mimo mene so drvele v dalji zvezde. Zavedel sem se, da drvim na glavo v vesoljno praznino. Lovil sem se za zrak in čutil sem, kako mi v strašnem, sunkovitem padanju sapa dere skozi telo.

Ko sem se prebudil, še dolgo nisem mogel verjeti, da hodijo zunaj pod oknom ljudje po stari navadi na delo. Tako žive so bile sanje.

Nekaj mesecev kasneje se mi je v novi podobi prikazala smrtna groza.

Sredi neznane pokrajine sem stal. Zavedal sem se, da sem ubil človeka in da me iščejo. Vsak hip me bodo odkrili in postavili pred sodišče. Niti malo nisem dvomil, kako se bo izvršila obsodba. Ubil sem človeka, ker nisem mogel prenašati njegove nasilnosti, proti kateri smo bili vsi brez moči. Zdaj sem pričakoval, da me primejo. Nihče jim ni še ušel. Še vsakogar so odkrili, ki je ubijal.

Videl sem, kako se ljudje izprašujejo, spogledujejo in čakajo. Kakor da sem prozoren in me nihče ne vidi, sam pa vse. Oboroženi možje v črnih uniformah prihajajo. Čutim kako surovo hodijo. Vsak hip me bodo zgrabili.

Od vseh strani prihajajo, težke revolverje nosijo ob bokih. Ne morem bežati in tudi zagovarjati se ne znam. Tam leži mrtvec. Le eno mi je jasno, smrt za njegovo glavo. Tisti čas, ko me bodo prijeli, pa do smrti, bo neizmerno dolg, to je večnost. Slutim, kako se vsaka sekunda, kadar čakaš na smrt, raztegne v tisočletja. Ne občutim kesanja ne obžalovanja, moral sem ubijati. Toda če ne bi bil ubijal, bi gledal veselo v solnce, poslušal bi ptiče peti, gledal srakoperja, kako je na trn nataknil kobilico, jutranje megle bi se ovijale brez in se kadile po bregu, zgoraj bi se že modrilo nebo. Bela kamnitna gora bi se svetila, premišljal bi, kako pojdem gori. Pot bi mi curljal po licu, naenkrat bi se zadnjič dvignil in svet bi se razprostrl pod mano. O, svetla radost stati nad svetom! Tako pa sem ubijal in konec je radosti, da živim. Črni, oboroženi možje stoje v bližini, izprašujejo rezko, prete in vsi vedo, da sem ubijal. Kako bi si rad prižgal cigareto, globoko bi usrkaval dim in užival svobodo, da smem kaditi. Črni žandarji me obkrožajo. Vsak umik je nemogoč. Vem, za njegovo glavo je le smrt.

Poslednje trenutke preživljam. Zberem se, kolikor imam moči, dvignem se od tal in planem za kamen ob cesti. Majhen je kamen in vendar poskušam, da bi se skril za njim. Opazili so me — saj so na to čakali — in vsi črni žandarji, ki jih je sama surova sila, hočejo za mano. Rad bi se s kamnom pokril, a se ne morem. Držim ga pred glavo in vem, da se mi vidijo roke in hrbet. Rinem podenj, a lahki kamen se odvali.

V tej silni stiski mi naenkrat odleže. Oddahnem se in vstanem. V meni vse vriska. Prost sem, črni žandarji so izza meje, preko ne smejo. Pri nas jih čaka smrt, ker so sami na naši strani ubijali. Tudi mi jih iščemo.

Kdo ve koliko minut ali celo le sekund trajajo taki prividi groze? Jih doživljamo kakor svetlobne utripe v kozmosu? So le slabotni refleksi groze, ki jo človek že tisočletja doživlja?

Neko noč sem v sanjah srečal pod obokom, ki spaja šenklavško cerkev s škofijsko palačo, znanca, ki mu nisem videl v lice, a sem vedel, da ga poznam. Mirno kakor bi govoril o omizju »Apud falconem«, mi je povedal, da bom usmrčen. Čudna vest me ni prav nič presenetila, sprejel sem jo pokojno in vdano, le radovednost me je napadla, kako se bo to zgodilo. Kdo mi je sodil in zakaj, se v sanjah nisem izpraševal. Bolj vznemirjen je bil moj znanec. Prigovarjal mi je, naj se obrnem na tega, na onega za pomilostitev. Prepustil sem mu zadevo in ga čakal na bregu, kjer sem prisluškoval šumenju vode pod mostom. Zavedal sem se, da je prišla sedaj vrsta name, saj je postala smrt vsakdanje pričakovanje ljudi. Nihče ni več na kaj drugega mislil.

Rdeče pročelje frančiškanske cerkve so obsevale luči, samotni človek je stopal čez trg. Visoki in debeli nočni čuvaj je hodil med stojnicami na sadnem trgu in je pravkar stopil v svetlobo. Pripognil se je in pobožal ovčarja, ki sem ga že dolgo poznal, kako se skriva pod stojnicami in preži na tatove.

V šenklaškem zvoniku je bila ura, zamolklo so doneli udarci, znanca ni bilo od nikoder. Naposled sem ga vendar dočakal. Zavil je čez most, stopinje na tlaku sem dobro razložil, in že od daleč mi je mahal z rokami, da ni nič opravil. — Župan da je bil na seji in je odšel domov. Bana ni v mestu. Na sodniji so izgubili akte in ne morejo nič opraviti. »Moral boš umreti« — mi je dejal zaskrbljeno. Njegova briga je pričela tudi v meni, kakor sem bil poprej miren, prebujati prepast. — Zakaj bi moral prav sedaj umreti? Drugi bodo še posedali »Apud falconem« in ugibali o svetu. Mene ne bo več. Zjutraj bodo hiteli ljudje čez most, študentje v šolo, ženske na trg, policaj se bo obračal na Marijinem trgu s stegnjeno desnico, zdaj z levico. Mene ne bo več. V Prešernovi kavarni bodo posedali ljudje pri oknu in požirali jutranje vesti: Rusija zaseda Zunanjo Mongolijo... Mussolini obišče Hitlerja... Chamberlain bo govoril... Naš kralj na Triglavu... — Mene ne bo več. Sklonil sem glavo in stopil za znancem, ki mi je obljubil, da mi pokaže mrtvaški stroj. »Ni bolje, da prej zveš, kako boš umrl, kakor šele zadnji trenutek?« me je tolažil. — »Seveda je bolje«, sem dejal in se vdal v usodo.

Odpri mi je široka vrata v Kresiji. Hodila sva dolgo časa, dvigala sva se in se spuščala po ozkih hodnikih, dokler nisva dospela v vlažno klet. Tesni so bili prehodi med visokimi lesenimi stroji, ki so stali pod oboki.

»To je moderni mrtvaški stroj. Dvajset minut traja in si mrtev. Ni preveč hudo«, mi je dejal znanec in pokazal lesen valj, na katerem je ob strani dvignil pokrov. »Sem notri ležeš, vidiš, za glavo je narejena blazina, potem zapro pokrov nad tabo, spuste plin in zavrti. Mogoče te plin že v drugi minuti zaduši. Nekateri so živeli še dvajset minut, pa tudi to ni dolgo. Če ti na giljotini odsekajo glavo, živiš še cel mesec. Ustreljen živiš še pol leta.« Z žalostnim glasom mi je razlagal stroj in ga za poskus zavrtel, da je pričel močno ropotati. Nekakšna bela, gibljiva snov se je prelivala v njem. Znanec je opazil, da jo ogledujem, in mi pojasnil, da je še od prejšnjega dne, ko so nekoga zavrteli v valju. Pričel me je oblivati mrtvaški znoj. Vse življenje od mladosti do te ure se mi je zapodilo skozi zavest. Neznosna bolečina mi je narekovala: mene ne bo več. Poskušal sem se vmisliti, kako se bo zgodilo. Sto let bo poteklo, ko bom legel v valj, do takrat, ko ga zapro nad mano. Kako bom ležal? Bom gledal proti nebu ali k zemlji? Bom ležal postrani? Ne takó, ne takó, saj ga zavrti, sem mislil in začel ugibati, kako bom odletaval in kako me bo dušil plin.

Stresel sem se kakor žival v klavnici. Najrajši bi bil takoj legel, da bi hitro minilo, a vedel sem, da bom moral hoditi še vso noč po mestu, še vse svetlo, solnčno jutro in čakati, da me pokličejo k smrti.

Tisti hip sem se prebudil in zagledal dan.

Ko sem premišljeval o teh sanjskih prividih Erosa in Inferna, se mi je zdelo, da srepé vame same votlooke plinske maske, skozi katero sem sam gledal zverženi svet.